

Marcel Pie Barba
Professor del Departament de Dibuix
Facultat de Belles Arts
Universitat de Barcelona

D'entre les pintures rupestres de la Val Camònica, Vall Lombarda dels Alps centrals, destaca un magnífic mapa cadastral, que els habitants de la zona van dibuixar per poder comprendre la distribució, ordre i forma dels seus camps i camins. Poc podien imaginar aquells homes i dones del neolític que els seus gravats es convertirien en la primera mostra coneguda de mapificació.

Uns quants segles més tard, l'extraordinari Eratóstenes fou capaç de calcular la mesura del globus terraquí, després d'observar la forma amb la que els raigs solars incidien a la mateixa hora en les ciutats de Syene (l'actual ciutat d'Aswan) i Alexandria. Evidentment aquests descobriments afavorien l'evolució de la cartografia grega. El reconeixement i dibuix de les formes que configuraven l'ecumene (món conegut o habitat per una cultura) seria objecte d'importants avenços que el període helenístic s'encarregaria d'expandir.

Posteriorment, l'extraordinària expansió de l'imperi romà i la necessitat de vertebrar una immensa xarxa de carreteres (les anomenades vies o calçades romanes) que permetessin el control militar i fomentessin el comerç al llarg de tot el terreny conquerit, propiciaria l'aparició de noves cartes. La Taula de Peutinger, còpia medieval d'un document del segle IV, n'és un magnífic exemple.

La forta influència teològica que amenaça el coneixement científic durant l'Edat Mitjana repercutiria també en la cartografia d'aquell període. Per això el mapa de T en O o mapa Orbis Terrarum, es coneix com el mapamundi més representatiu d'aquell temps. El món conegut envoltat per l'oceà i dividit en tres per una gran T, la que formen l'eix del Mediterrani i el riu Nil. Un dibuix carregat de simbolisme i ple de referències bíbliques.

Tot i que els mapes medievals anirien guanyant en complexitat no serà fins el Renaixement que podem reconèixer un notable avenç. El Theatrum Orbis Terrarum, d'Abraham Ortelius, fou editat el 1570 i és considerat el primer atlas modern. La forma en la que la terra s'estén sobre el mon (ara ja més extensa pels nous descobriments) demostra un coneixement molt més ampli i detallat.

Ja a finals del segle XVII els nous avenços topogràfics permetrien als cartògrafs francesos de l'Observatori de Paris redibuixar les cartes de l'imperi. Per disgust del rei, els estudis encara més precisos dels diferents accidents geogràfics que conformaven aquelles terres farien decreïxer els seus dominis. La cartografia augmentava en precisió sense miraments.

Finalment, l'any 1856 el fotògraf francès Gaspard-Félix Tournachon, més conegut com

Nadar, realitzaria les primeres fotografies aèries des d'un globus aerostàtic. Les instantànies aconseguides despertarien l'interès militar, l'estament que més ha invertit i impulsat aquesta ciència. La cartografia faria el seu darrer gran salt, el que l'ha portat fins a les fotografies satèl·lit que ara configuren tots els nostre mapes.

Aquest recorregut històric, intencionadament sesgat, simplement vol evidenciar la creixent complexitat a la que s'ha enfrontat aquesta ciència. L'evolució dels mapes geogràfics i territorials és un clar exemple de com l'humanitat sempre ha ambicionat acumular tota mena d'informació. Donar nom a les coses és el primer pas per assolir qualsevol tipus de coneixement. En la cartografia, els topònims (el nom dels llocs) ens serveixen per identificar qualsevol indret. Actualment els nostres mapes estan inundats per aquests topònims. Podríem dir que tenim batejat pràcticament cada metre quadrat del nostre territori. El volum d'informació que volem fer constar supera les nostres capacitats de comprensió. Els nostres atles són víctimes de l'actual societat de la informació, sotmesa a la confusió creada per la creixent capacitat tecnològica. Emmagatzemem i fem circular milions de dades que el nostre intel·lecte és incapaç d'assimilar.

Aspirem a la societat del coneixement, a l'apropiació crítica i selectiva de tota aquesta informació. Però pensar és oblidar diferències, generalitzar, abstroure. Per aquesta raó busquem formes de sintetitzar tot aquest flux imparabile de dades. La cartografia també ha buscat (i busca) noves formes d'expressió. L'exemple i paradigma d'aquest canvi és sens dubte l'actual sistema de representació de la xarxa de metro. Una forma esquemàtica, intuïtiva i didàctica de mostrar l'entremat de línies i connexions que utilitzen totes les grans ciutats del món, però que no fou implementada fins l'any 1931, per l'enginyer anglès Harry Beck (El London Underground Tube Map).

Existeix un interès creixent per aquestes noves formes de representació gràfica. Interès que comparteixen el periodisme, la sociologia, la biologia, la informàtica, i molts altres sectors, com el de les arts visuals. Tots ells es nodreixen d'elements iconogràfics (pictogrames, imagotips, logotips), esquemes i diagrames. Enriqueixen el nostre imaginari visual i fomenten una nova cultura infoestètica. No només es tracta de descriure visualment el terreny que trepitem sinó també tota mena d'esdeveniments, accions o narracions. Tot això, mitjançant un llenguatge universal no verbal que faciliti la comprensió de tanta informació acumulada. A l'horitzó queda l'utopia d'un mapa universal capaç de cartografiar tot el nostre coneixement.

Marcel Pie Barba

Profesor del Departamento de Dibujo
Facultad de Bellas Artes
Universidad de Barcelona

Entre las pinturas rupestres de la Val Camonica, Valle Lombarda de los Alpes centrales, destaca un magnífico mapa catastral, que los habitantes de la zona dibujaron para poder comprender la distribución, orden y forma de sus campos y caminos. Poco podían imaginar aquellos hombres y mujeres del neolítico que sus grabados se convertirían en la primera muestra conocida de mapificación.

Unos cuantos siglos más tarde, el extraordinario Eratóstenes fue capaz de calcular la medida del globo terráqueo, tras observar la forma con la que los rayos solares incidían en la misma hora en las ciudades de Siena (la actual ciudad de Aswan) y Alejandría. Evidentemente estos descubrimientos favorecerían la evolución de la cartografía griega. El reconocimiento y dibujo de las formas que configuraban la ecúmene (mundo conocido o habitado por una cultura) sería objeto de importantes avances que el periodo helenístico se encargaría de expandir.

Posteriormente, la extraordinaria expansión del imperio romano y la necesidad de vertebrar una inmensa red de carreteras (las llamadas vías o calzada romana) que permitieran el control militar y fomentaran el comercio a lo largo de todo el terreno conquistado, propiciaría la aparición de nuevas cartas. La Mesa de Peutinger, copia medieval de un documento del siglo IV, es un magnífico ejemplo.

La fuerte influencia teológica que amenaza el conocimiento científico durante la Edad Media repercutiría también en la cartografía de ese periodo. Por eso el mapa de T en O o mapa Orbis Terrarum, se conoce como el mapamundi más representativo de aquel tiempo. El mundo conocido rodeado por el océano y dividido en tres por una gran T, que forman el eje del Mediterráneo y el río Nilo. Un dibujo cargado de simbolismo y lleno de referencias bíblicas.

Aunque los mapas medievales ganarían en complejidad no será hasta el Renacimiento cuando reconocemos un notable avance. El Theatrum Orbis Terrarum, de Abraham Ortelius, fue editado en 1570 y es considerado el primer atlas moderno. La forma en que la tierra se extiende sobre el mundo (ahora ya más extensa por los nuevos descubrimientos) demuestra un conocimiento mucho más amplio y detallado.

Ya a finales del siglo XVII los nuevos avances topográficos permitirían a los cartógrafos franceses del Observatorio de París redibujar las cartas del imperio. Para disgusto del rey, los estudios más precisos de los diferentes accidentes geográficos que conformaban aquellas tierras harían decrecer sus dominios. La cartografía aumentaba en precisión sin miramientos.

Finalmente, en el año 1856 el fotógrafo francés Gaspard-Félix Tournachon, más conocido como Nadar, realizaría las primeras

fotografías aéreas desde un globo aerostático. Las instantáneas conseguidas despertarían el interés militar, el estamento que más ha invertido e impulsado esta ciencia. La cartografía haría su último gran salto, lo que le ha llevado hasta las fotografías satélite que ahora configuran todos nuestros mapas.

Este recorrido histórico, intencionadamente sesgado, simplemente quiere evidenciar la creciente complejidad a la que se ha enfrentado esta ciencia. La evolución de los mapas geográficos y territoriales es un claro ejemplo de cómo la humanidad siempre ha ambicionado acumular todo tipo de información. Dar nombre a las cosas es el primer paso para alcanzar cualquier tipo de conocimiento. En la cartografía, los topónimos (el nombre de los lugares) nos sirven para identificar cualquier lugar. Actualmente nuestros mapas están inundados por estos topónimos. Podríamos decir que tenemos bautizado prácticamente cada metro cuadrado de nuestro territorio. El volumen de información que queremos hacer constar supera nuestras capacidades de comprensión. Nuestros atlas son víctimas de la actual sociedad de la información, sometida a la confusión creada por la creciente capacidad tecnológica. Almacenamos y hacemos circular millones de datos que nuestro intelecto es incapaz de asimilar.

Aspiramos a la sociedad del conocimiento, a la apropiación crítica y selectiva de toda esta información. Pero pensar es olvidar diferencias, generalizar, abstraer. Por esta razón buscamos formas de sintetizar todo este flujo imparable de datos. La cartografía también ha buscado (y busca) nuevas formas de expresión. El ejemplo y paradigma de este cambio es sin duda el actual sistema de representación de la red de metro. Una forma esquemática, intuitiva y didáctica de mostrar el entramado de líneas y conexiones que utilizan todas las grandes ciudades del mundo, pero que no fue implementada hasta el año 1931, por el ingeniero inglés Harry Beck (El London Underground Tube Map).

Existe un interés creciente por estas nuevas formas de representación gráfica. Interés que comparten el periodismo, la sociología, la biología, la informática, y muchos otros sectores, como el de las artes visuales. Todos ellos se nutren de elementos iconográficos (pictogramas, imagotipos, logotipos), esquemas y diagramas. Enriquecen nuestro imaginario visual y fomentan una nueva cultura infoestética. No sólo se trata de describir visualmente el terreno que pisamos sino también todo tipo de eventos, acciones o narraciones. Todo ello, mediante un lenguaje universal no verbal que facilite la comprensión de tanta información acumulada. En el horizonte queda la utopía de un mapa universal capaz de cartografiar todo nuestro conocimiento.